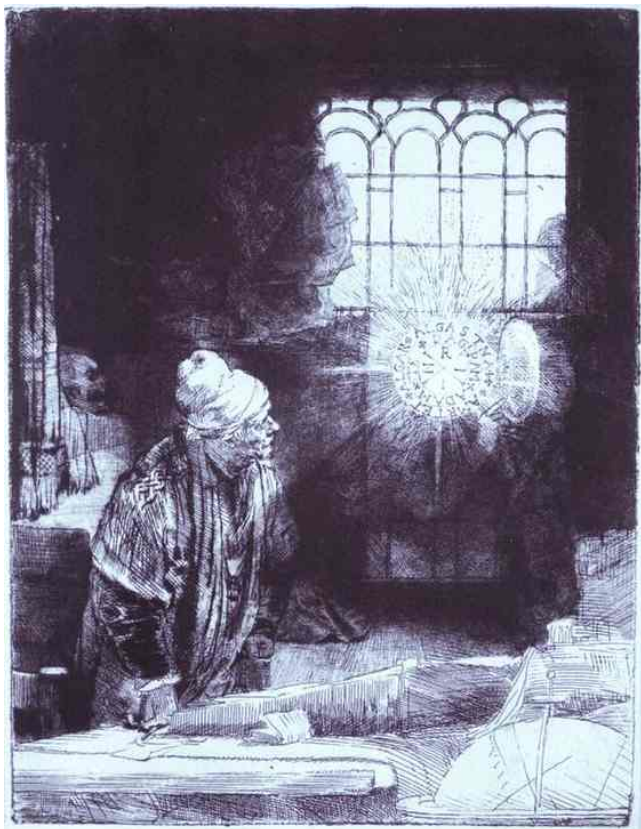

FAUST

Ó jaj, a filozófiát,
a jog- s az orvostudományt
és - haj - a teológiát:
mind buzgón bűvároltam át.
S most mégis így állok, tudatlan,
mint amikor munkába fogtam.
Címem magiszter, sőt több: doktor úr,
s tíz éve már, hogy álnokul,
orránál fogva vezetgetem
egész tanítványseregem -
s látom, semmit sem tudhatunk mi!
Ettől fog szívem elhamuhodni.
Bár jártasabb volnék egynémely gazoknál,
orvos-, professzor-, írók-, papoknál.
Szorongás, kétely engem nem gyötörget,

s nem félelmes a Pokol, sem az Ördög
minden örömtől-fosztottságom innét:
nem hiszem, tudnék valamit is még,
s azt sem, hogy tanítani tudnám
az embert, térítvén s megjavítván.
Aztán meg se pénz, se vagyon,
se hír, se földi hatalom.
Így élni már eb sem kívánna,
ezért adtam fejem a mágiára,
hogyan szellem-száj, szellem-erő
nem egy titkát tárná elő,
s ne kelljen izzadván beszélnem
arról, amit nem értek én sem;
s miktől együtt van a világ,
megismerjek minden csodát,
s mint már titkos erőkre látó,
ne legyek többé betűragó.
Ó, vajha hánytorgásaim
utólszor látnád, Holdvilág,
te, ki oly sok éjfélen át
tekingetél e polcra ím,
majd könyvek és papír felett,
orcád, bús társam, megjelent.
Ah, bár inkább hegy tetején
járhatnék fényed szőnyegén,
szállnék barlangba szellemekkel,
vagy réten, ha fényed ott dereng fel,
s a tudomány dohát ledobva
éppé fürödném harmatodba'!

Jaj, ebben az elátkozott
odúban meddig kuksolok?
Ide az ég szent fénye is
festett ablakszemen esik.
Tetőig ér a könyvrakás,
mit féreg rág s a por elás,
s füstös papírlapok fedik
falát a mennyezetig.
S a sok polc lombikkal tele:
tudásom minden számszere
s az ősök limloma kivált -
világod ihol! Micsoda világ!
S aztán még kérded, hogy szived
melledben mélyen mért sajog?
S mik szegik életkedvedet,
mily érthetetlen bánatok?

Az élő természet helyett,
hová az Úr tett emberül,
füst és penész az életed,
csontváz, koponya vesz körül.
El innen! Tágas a világ!
Vedd Nostradamus nagy művét,
- merő titokzatos csodák -
kalauzul ez nem elég?
Megösmersz csillag-útakat
s ha Természet tanít, ne félj,
erőd lesz, hogy megértsd magad:
szellem szellemhez mit beszél.
Mit ér, ha szikkadt agyvelőd
itt szent jeleket fejteget:
körém, ti szellemek előbb,
s ha hallotok, feleljetek!
(A könyvet kinyitja, s megpillantja
a Makrokozmosz jelét)
Hah! Már láttán is mily gyönyörűség
szalad végig tüstént érzékeimben!
Az élet szent, ifjonti örömét
érzem pezsdülni minden idegemben.
E jelt talán istenség irta le,
bensőm zajgását csillapítja
szegény szívem öröme nyitja,
s rejtelmes hatóereje
a létnek titkait mind megvilágosítja!
Isten vagyok? A fény kitölt!
Im, e világos, tiszta jelben
a működő Természetet láthatja lelkem,
s most értem meg csupán, mit mond a bölcs:
"A szellemek világa nyitva,
tenlelked zárt; szived meredt.
Fel hát, diák, s a hajnalpírba
füröszd meg földi kebledet."
(Vizsgálja a jelt)
Hogy átsző mindent az Egész!
Egyik a másban hat s tenyész!
S az ég erői itt hogy fel- s leszállnak,
nyujtván aranyvedert egymásnak!
Áldásárasztó suhanással
csapatjuk égből földre szárnyal
s mindent betölt harmóniával.

Mily színjáték! De jaj, az, semmi más!
Hol kaplak el, Természet, óriás?

Hol kebleid? Minden élet forrása,
amelyen csügg a föld és a menny,
szikkadt lelkem odaeseng -
itatsz, buzogsz, s e sóvárgás hiába?
(A könyvet bosszúsan másutt üti fel,
s megpillantja a földszellem képletét)
De mily más módon hat rám ez a jel!
Közel vagy, Szelleme a Földnek;
erőim, érzem, egyre nőnek;
s testem, mint új bortól, tüzel.
Világba lépni kél bennem merészség,
s viselni már a Föld kínját s örvendezését,
magam viharokkal veretni,
s kétségbe süllyedő hajón sem esni.
Felettem elborul -
a hold elrejtezik -
kihúny a lámpa -
köd száll! Vörös sugár cikázik
fejem körül. A bolt
hideg borzongást permetez,
és rám tapad!
Érzem, te vagy, igézett földöntúli lény!
Tárd fel magad.
Mily sajgás szívem közepén!
Új ámulatokra
vár minden idegem sajogva!
Egész szívem immár neked ajánlva!
Kell! Jönnöd kell! Bár életem az ára!

Johann Wolfgang von Goethe Faust

TARTALOM, ISMERTETŐ

Tartalom

Ajánlás

Előjáték a színpadon

Égi prolóógus

A TRAGÉDIA ELSŐ RÉSZE

Éjszaka

A városkapu előtt

Parasztok a hárs alatt

Dolgozószoba

Dolgozószoba

Auerbach pincéje lipcsében

Boszorkánykonyha

Utca

Este

Sétaút

A szomszédasszony háza

Utca

Kert

Kerti házikó

Erdő, barlang

Margit szobája

Márta kertje

A kútnál

Toronyfal

Éjszaka

Dóm

Boszorkányszombat

Boszorkányszombat-éji álom vagy Oberon és Titánia aranylakodalma

Borús nap, mező

Éj, nyílt mező

Tömlőc

A TRAGÉDIA MÁSODIK RÉSZE

Első felvonás

Kies tájék

Császári palota - trónterem

Tágas terem oldalszárnyakkal

Díszkert

Sötét oszlopcsarnok

Fényesen kivilágított termek

Lovagterem

Második felvonás

Magas bolthajtású, keskeny gótikus szoba

Vegykonyha

Klasszikus boszorkányszombat pharszaloszi mezők

A felső Péneiosznál

Az alsó Péneiosznál

A felső Péneiosznál, mint azelőtt

Az Égei-tenger sziklás öblei

Harmadik felvonás

Spártában, Menelaosz palotája előtt

Belső várudvar

A színtér teljesen megváltozik

Negyedik felvonás

Magas hegység

Az előhegységben

Az ellencsászár sátra

Ötödik felvonás

Nyílt vidék

Palota

Koromsötét éjszaka

Éjfél

A palota nagy előudvara

Sírbatétel

Hegyszakadékok

Ismertető

A goethei életmű fő alkotása a Faust. Alkotója szinte egész életén át dolgozott rajta. A téma, a megismerésre, tudásra szomjazó emberi vágy drámája nem nála jelenik meg először.

Vándorútja hosszú: kezdve a Faust Népkönyvön, amely ennek a motívumnak első írásos változata, Christopher Marlowe drámáján át a 18. századi Friedrich Müller, valamint Klinger Faust-alakjáig. Ezekkel egy időben már készült Goethe művének első változata, az úgynevezett "ősfaut". Ezt követte 1808-ban a végleges mű első német kiadása.

A dráma alapgondolata közismert: a Faust és Mefisztó közötti szerződés szerint Faust halála után az ördögnek adja lelkét, s ennek fejében Mefisztó a földön Faust minden óhaját teljesíti. Az első rész líraibb, szubjektívebb: az elvont tudásból való kiábrándulás, a mágia sikertelen kutatása, s a tragikus szerelem Goethe személyes élménye. A fausti megismerésvágy a kor szellemének hatása, amelyben a francia forradalom előtti években feltörő polgárság mindentudásra való törekvése fejeződik ki. Az első rész vezérmotívuma, a Margit-tragédia, az elcsábított és gyilkossá lett lány története, az elavult társadalmi rend, a merev előítéletek és a képmutató erkölcs elleni vád. Itt Faust még az úgynevezett "kisvilágban" bolyong, tévedései, csalódásai személyes, emberi jellegűek. A második - kevésbé ismert és olvasott rész - a "nagyvilágba" viszi főhősét. Faust a közéletben keresi cselekvése értelmét, s bár csalatkozik,

végül az alkotó mégis megváltja, küzdelmét jutalmazva feloldozza a hőst, jelképezve, hogy a küzdő ember nem bukhat el.

Legeza Ilona

<http://mek.oszk.hu/00300/00389/#>

★

Faust

János doktor, híres német bűvész, aki még életében a monda hősévé lett. Életrajzát a

következőkben foglalhatni össze: F. (János vagy György) 1485 körül született, valószínűen Simmern faluban, Kreuznach mellett (későbbi adatok szerint Roban, Knittlingenben vagy Salzwedelben); 1509-ben baccalaureus lett Heidelbergben s utóbb Sickingen Ferenc pártolásával iskolamester Kreuznachban; de nem maradhatott ez állomásán, bejárta, bűvésztetteivel csodát keltve és pénzt keresve egész Németországot, míg 1540 körül, talán Staufen faluban a Breisgauban, eshetőleg más délnémet helyen, valószínűen erőszakos halállal (mint természettudományi kezdetleges kísérleteinek áldozata) kimult. Szegény földművelők nagyratörő fia, tudományos képzettségű, de felületes és kapkodó ember volt. Csak bolygó tanuló (ein fahrender Scholast, mint Goethe találóan nevezi) lett belőle, aki kóbor életet élt, az emberek babonás hiszékenységét ügyesen kiaknázza, sok botrányt követett el, többször került kellemetlen érintkezésbe a rendőrséggel, tudatosan és szándékosan titkos ügyességek és tudományok birtokosának hirdette magát, és ismeretlen módon, de alig természetes halállal mult ki. A kortársak szédelgőnek vagy bolondnak mondják, de mégis úgy beszélnek róla, hogy jelentőségét és tudományát ők sem tagadják.

F. már életében mondai alakká vált, kire a kortársak s utóbb még inkább a hagyomány a hasonló vagy rokon bűvészekről ismeretes kalandokat és csodatetteket is ráruháztak. Főleg összefolytak vele Simon mágusz, Cyprianus és Theophilus, kikről a reformáció századában is sokat meséltek. (E mondákkal behatóan veti egybe a F.-mondát Heinrich G. Faust-tanulmányaiban.) E régi és új, történeti és mondai anyag alapján keletkezett a F.-monda legelső földolgozása, az u. n. Faust-könyv, mely 1587. jelent meg Spiess János kiadásában Majna-Frankfurtban (ujabban legjobban kiadták Braune Vilmos 1878. és fotolitografiai másolatban Scherer Vilmos 1882), melynek egy példánya meg van a M. T. Akadémia könyvtárában. A könyv szerzője ismeretlen, de bizonyára protestáns (lutheránus) lelkész volt, aki a bibliát folyton idézi és F. életét, világos célzással az istenfélő Lutherre, elremítő például állítja oda. E népkönyv ügyetlenül van írva, tele lapos történetekkel és még laposabb elmélkedésekkel; sok benne az ismétlés, az események fonala minduntalan megszakad, stílusa és hangja is igen különböző: megragadó, hatalmas felfogású részletek mellett egészen sületlen, bárgyu fejezetek állanak. A szerző tudása is rendkívül fogyatékos: sem Amerikáról, sem Copernicusról nem tud, természettudományi ismeretei még a középkori tudományoknak sem állnak színvonalán.

E F.-könyv szerint, mely három részben 69 fejezetből áll, a hős egy parasztnak a fia, Rod faluból Weimar mellett, tehetséges gyermek, aki jól tanul s gyorsan lesz a teológia doktorává, de hamar meg is unja a szent tudományt, mely őt ki nem elégíti: hisz ő mindent akar tudni, birni, élvezni. Azért félredobja a bibliát. Krakkóba megy, melynek egyeteme, mint a bűvészet főiskolája, igen rossz hirben volt, orvosi és nigromantikus tanulmányokra adja magát, végre megidézi az ördögöt és 24 évre szerződést köt vele; Mephostophiles e földön szolgálja őt, minden kívánságát teljesítve: a kiszabott határidőn túl F. lelke az ördögé leszen. A Gonosz most pénzt és mindenféle élvezetet juttat társának, hogy komoly kutatásaitól elvonja; de azt hevesen ellenzi és meg is gátolja, hogy F. megnősüljön. Az ördög azután az emberi tudás legmélyebb kérdéseiről oktatja (igen gyarlón, jórészt valóban ostobán) szövetségesét, megmutatja neki a poklot és a paradicsomot és beutazza vele az egész világot (Budára is elhozza). Legtovább mulatnak Rómában és Konstantinápolyban, hisz a XVI. sz.-ot a pápa és a török foglalkoztatta és érdekelte legjobban; természetes, hogy F. mind a kettőt megréfélt és kigunyolja. Azután mint bűvész szerepel a hős: földézi Nagy Sándort és a trójai hősöket, tél közepén a legszebb

szőllőt varázsolja az asztalra, a levegőn keresztül viszi az emberek köpenyén stb., de sok gyerekes és lapos tréfát is visz véghez. Lelkiismerete ismételve felébred és zaklatja; elhatározza, hogy kibékül Istennel, hátha még megbocsátaná nagy bűneit. De az ördög ismét elcsábítja: Menelaus nejét, a csodaszép görög Helenát juttatja birtokába. F. nem tud a szépségnek ellentállani, lemond Istenről és boldog napokat él Helenával, kitől fia is lesz, Justus Faustus, aki atyja halála után anyjával együtt eltűnik. Végre letelt ideje. Faust végrendeletet csinál, elbucsuzik tanítványaitól és barátaitól, borzadással tekint vissza istentelen életére és iszonyu halállal ér véget.

A F.-könyv számos kiadásban jelent meg, részben új fejezetekkel és kalandokkal bővítve: közvetlenül megjelenése után versbe is foglalták (kiadva Kloster, 41. Zelle). Ujabban két magyar átdolgozásban is megjelent (v. ö. Imre Lajos cikkét az Erdélyi Múzeumban X. 1893. és Heinrich Gusztáv bírálatát: Philolog. Közöny XVIII. 1894., 182. l.); ezek: 1. Dr. Fauszt, a bűvész, vagy az ördöggel kötött vérszerződés; régi hagyomány után elbeszéli Tamás Péter, Budapest, évszám nélkül; és 2. A híres Hatvani Imre tanár élete, viszontagságai, csudáltos tettei, rettenetes vége és pokolba menetele. Borzasztó történet az őskorból (!). Nyolc szép képpel, Budapest, 1894. Bucsányzky, A német F.-könyv különböző földolgozásairól: v. ö. Dumcke Gyula, die deutschen Faustbücher (1891) és Szakál Károly. A Faust-monda keletkezése és legrégebbi prózai feldolgozása (Pápa 1893).

De nemsokára át is dolgozták az első Faust-könyvet; első ízben Widman György Rudolf (Hamburg 1599. 3 köt., újra kiadva Kloster II.), Pfitzer Miklós nürnbergi orvos, kinek rövidebb műve a XVII. sz.-ban három és a XVIII. sz.-ban is még három kiadást ért (újra kiadta Ad. v. Keller, 1880). A harmadik átdolgozás 1825. jelent meg; szerzője ismeretlen, álneve: der Christlich Meinende (újra kiadta S. Számatolski 1891), mely igen rövid s már ez okból is nagyon elterjedt. Igen korán ragadja meg a szinpad is a nagy bűnösnek megrendítő, érdekesítő motívumokban és jelenetekben gazdag történetét; első ízben Angliában Marlowe Kristóf (l. o.). Az ő színműve alapján keletkezett a német népdráma, melyet a XVII. sz.-ban igen sokszor adnak elő, de a darab elveszett és csupán a számos fennmaradt báb-játékból, melyeknek kétségtelenül forrása volt, következtethetünk reá. V. ö. Creizenach Vilmos, Versuch einer Geschichte des Volksschauspiels vom Doktor Faust (1878). A monda kritikája már a XVII. sz.-ban veszi kezdetét Dürer Konrád altorfi teológiai tanárnak egy 1676. irt levelével (J. G. Schelhorn, Amoenitates literariae (1726, 50-80 l.), melyben ő a mondát a szerzetesek koholmányának mondja, akik e képtelen historiában Fust János könyvnyomtatót az ördög cinkosává teszik, mivel az gyűlölt, új találmányával őket legjövedelmezőbb foglalkozásuktól (a kéziratok másolásától) elűtötte. E nézetet alaposan cáfolja Neumann János György (Disquisitio historica de Fausto praestigiatore 1683., németül: Curieuse Betrachtungen des Sogenannten Dr. Faustens 1702), aki kimutatja, hogy a könyvnyomtató Fust Jánosnak (l. o.) a Doktor Fausthoz semmi köze.

A monda a XVII. sz. prózai és drámai feldolgozásaiban mindjobban súlyodt, míg végre, főleg a szinpadon, teljesen elvadult, úgy hogy Gottschednek majdnem érdemül tudható be, hogy a F.-drámát a lipcsei s utóbb általában a német szinpadról leszorította. De azért a monda maga halhatatlan maradt s ép a XVIII. sz.-ban nyerte legtöbb és legfényesebb feldolgozásait. Az ujkori német irodalom igazi megteremtője, Lessing volt az első, aki (1759 óta, midőn a népies F.-drámából állítólagos mutatványt közöl) a mondát új és magasabb szempontokból halottaiból

föltámasztotta, és az ő példáját követte, többnyire abban is, hogy nem engedi át a hőst a pokolnak, a Sturm és Drang egész titanikus nemzedéke, melynek legkiválóbb tagjai e hatalmas tárggyal megküzdöttek, míg e romboló nemzedék legzseniálisabb tagja, Goethe, majd egy századdal Lessing után, miután maga egy félszázadnál tovább (1775-1832) küzdött e problémával, a nagy feladatot végre megoldotta. Lessing óta (kinek F.-darabja állítólag 1775. veszett el) a XVI. századi monda legismertebb feldolgozásai Németországban (majdnem mind drámává alakították a tragikus tárgyat): Goethe (1775 óta, töredéke megjelent 1790., a tragédia első része 1808., a II. rész 1832; az Ős-Faust, a darabnak az az alakja, melyet Weimarba magával hozott, csak 1887), Lenz Reinhold, Weidmann Pál (1775, kinek gyarló színművét Engel Károly 1877. újra kiadta, mert tévesen Lessing elveszett drámáját vélte benne felismerhetni), Müller a festő (1778); Klinger Miksa (regény 1791); Soden Gyula gróf (1797); Chamisso Adalbert (1803); Schink Frigyes (1804); Schöne Károly (1809, ugyanő irt egy folytatást Goethe darabjához, 1823); Klingemann Ágost (1815); Voss Gyula (1824); Grabbe Ker. Detre (1829. Don Juannal egy darabban); Holtei Károly (1832); Bechstein Lajos (eposz. 1833); Braunthali Braun (1835); Lenau Miklós (1836); Marlow (Wolfram F., 1839); Heine Henrik (ballet 1847); stb. A hálás tárgy foglalkoztatta a festőket (Cornelius, Retzsch, Kaulbach, Kreling, Liezen-Mayer stb., többnyire Goethe Faustjához) és zenészeket is (Spohr, Gounod, Boito, Zöllner Henrik; F.-nyitányt irt Wagner Rikárd, szimfoniákat Berlioz, Liszt, Lindpaintner, Radziwill herceg, Lassen, Schumann Róbert stb.). A Rembrandtnak tulajdonított F.-kép valószínűen Rembrandt tanítványának, Jan Joris van Vliet (esetileg a mesternek egy vázlata után készült) műve, melynek eredetileg alig volt valami összefüggése Fausttal. A magyar Faustról I. Hatvani István.

Forrás: Pallas Nagylexikon